

Kowalski, Tadeusz

Szkolnictwo pułtuskie jako przedmiot zainteresowań badawczych

Rocznik Mazowiecki 22, 167-169

2010

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szkolnictwo pułtuskie jako przedmiot zainteresowań badawczych

Na rozległym obszarze badań związanych z ziemią mazowiecką znaczącą rolę odegrały – mniej lub bardziej pogłębione – badania nad historią edukacji. Wkomponowane zostały w szeroką problematykę rozwoju i przemian społeczno-ekonomicznych, politycznych i kulturalnych, dokonujących się na wybranym obszarze administracyjno-historycznym. Ranga edukacyjna Pułtusza na przestrzeni wieków jest istotną przesłanką, by zainteresować się szczegółowo problematyką szkolnictwa pułtuskiego. Znalazła ona swoje miejsce w warsztacie badawczym kilku osób, m.in. Stefana Kotarskiego, Tadeusza Kowalskiego, Zygmunta Kiljana, Janusza Szczepańskiego, ks. Tadeusza Żebrowskiego, Rafała Gerbera, Radosława Lolo, Krzysztofa Wiśniewskiego, Zofii Marianny Wróbel i Anny Krawczyńskiej.

Pionierską pracę z zakresu wybranych aspektów rozwoju szkolnictwa średniego w Pułtusku, ujętą w powiązaniu z przemianami kulturowymi, podjął Stefan Kotarski i zaprezentował ją w studium pt. *Z dziejów szkolnictwa i kultury w Pułtusku*, opublikowanym w tomie 1 *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*¹. Przedstawił tu część własnych dociekań historycznych o oświacie pułtuskiej od XVI w. do okresu międzywojennego. Jednakże swego dzieła już nie kontynuował.

Wyjątkowa pozycja średniej szkoły pułtuskiej w polskim systemie oświatowym – od pierwszej połowy XVI w. i trwająca w sposób udokumentowany do współczesności – zachęcała do poszukiwań badawczych w zakresie szczegółowych kwestii historyczno-pedagogicznych. Na tej ścieżce poznawczej powstało kilka rozpraw opublikowanych w regionalnych pracach zwartych. Należą do nich przede wszystkim studia ks. Tadeusza Żebrowskiego *Szkolnictwo pułtuskie w Średniowieczu i w pierwszej połowie XVI wieku*, Izabeli Klarner *Dzieło Komisji Edukacji Narodowej w Pułtusku* i Tadeusza Kowalskiego *Szkolnictwo pułtuskie w czasach Komisji Edukacji Narodowej* oraz Rafała Gerbera *Szkoła Wojewódzka Księży Benedyktynów w Pułtusku (1815–1831)* i *Wychowankowie Szkoły Wojewódzkiej w Pułtusku na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1817–1831*. Janusz Szczepański opracował zarysy monograficzne – *Kolegium Jezuickie w Pułtusku w latach 1566–1772*, *Szkoły pod panowaniem pruskim i w czasach Księstwa Warszawskiego*, a także *Szkoła Wojewódzka Księży Benedyktynów w Pułtusku i Pułtuskie szkoły w dobie narodowego ucisku i rusyfikacji*.

Interesującym przyczynkiem do historii szkoły w dawnych wiekach stała się rozprawa Krzysztofa Wiśniewskiego pt. *Z dziejów konwentu benedyktynów w Pułtusku w latach 1781–1864*, a ponadto szkic Radosława Lolo *Pultovia ludens* – czyli o przedstawieniach teatralnych w Pułtusku raz jeszcze. Przedmiotem żywego zainteresowania Tadeusza Kowalskiego stało się Państwowe Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące im. Piotra Skargi z okresu II Rzeczypospolitej i czasów powojennych. Rezultaty zbiorowych badań i analiz częściowych doprowadziły do opracowania

¹ *Pułtusk. Studia i materiały z dziejów miasta i regionu*, t. 1, praca zbiorowa, red. nauk. J. Antoniewicz, A. Gieysztor, S. Kotarski, KiW, Pułtusk 1969, s. 69-90.

obszernej monografii książkowej pt. *Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcące im. Piotra Skargi w Pułtusku* i wydania jej pod redakcją Daniela Cioka, Aleksandra Kociszewskiego i Janusza Szczepańskiego, staraniem Ciechanowskiego Towarzystwa Naukowego, w ramach obchodów 550-lecia szkoły w 1991 r. Niejako kontynuacją tej pracy stał się książkowy szkic pt. *I Liceum Ogólnokształcące im. Piotra Skargi w Pułtusku w latach 1990–2000*, przygotowany przez Annę Krawczyńską, w ramach obchodów 560-lecia szkoły.

W cyklu monografii szkoły ukazała się także w 1993 r. rozprawa Tadeusza Kowalskiego pt. *Dzieje Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Klaudivy Potockiej w Pułtusku*, przygotowana w ramach działalności Pułtuskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego i obejmująca okres 1912–1950.

Szkolnictwo elementarne w okresie porobiorowym także było przedmiotem analizy. Józef Barański swój dorobek z tego zakresu zaprezentował w pracy *Szkolnictwo elementarne powiatu pułtuskiego w latach 1815–1864*, w tomie VII pracy zbiorowej *Pułtusk. Studia i materiały...*

W wyniku badań i dociekań związanych z konferencją naukową na temat setnej rocznicy strajku szkolnego 1905 r., zorganizowanej przez Akademię Humanistyczną w Pułtusku, zostały opublikowane w uczelnianym cyklu edytorskim *Artes Liberales* (nr 1) m.in. referaty Janusza Szczepańskiego *Strajk szkolny 1905 r. w Pułtusku i powiecie pułtuskim* oraz Tadeusza Kowalskiego *W kręgu walki o polską szkołę na ziemi pułtuskiej w latach 1905–1907*.

Analogicznym pokłosiem konferencji naukowej na temat 200 lat nekropolii św. Krzyża w Pułtusku, konferencji zorganizowanej przez Akademię Humanistyczną, jest artykuł Tadeusza Kowalskiego pt. *Cmentarz Świętego Krzyża – miejscem spoczynku pułtuskich nauczycieli*, opublikowany w okolicznościowym zbiorze referatów.

Patriotyczny zryw młodzieży szkolnej i nauczycieli ziemi pułtuskiej w okresie I wojny światowej i w czasie wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. stały się przedmiotem pogłębionej analizy badawczej Tadeusza Kowalskiego, w wyniku czego powstały dwa szkice: *Nauczyciele i młodzież szkolna Pułtuska wobec walki narodu polskiego o niepodległość w latach 1914–1918* („Rocznik Mazowiecki” t. XII) i *Udział młodzieży szkolnej i nauczycieli Pułtuska w wojnie 1920 r.* (w: *Wojna polsko-bolszewicka 1920 roku na Mazowszu*, 1996).

Zarysy monografii innych szkół funkcjonujących w okresie międzywojennym zostały przedstawione przez Tadeusza Kowalskiego w artykułach: *Państwowe Seminarium Nauczycielskie w Pułtusku w latach 1918–1936*, *Preparanda Nauczycielska w Pułtusku w latach 1918–1925* oraz *Szkolnictwo zawodowe w Pułtusku w okresie 1918–1939*.

Ciężki okres zmagania i walk z hitlerowskim okupantem w okresie II wojny światowej był przedmiotem badawczego zainteresowania Zygmunta Kiljana, czego owocem stała się jego rozprawa pt. *Tajne nauczanie w powiecie pułtuskim w latach okupacji hitlerowskiej*, zamieszczona w tomie II: *Pułtusk. Studia i materiały...* Tą problematyką zajął się także T. Kowalski i rozwinął ją w książce *Nauczyciele ziemi pułtuskiej w latach II wojny światowej (1939–1945)* oraz w dwuczęściowych szkicach, opublikowanych w „Roczniku Mazowieckim” (t. XV i XVI).

Szkolnictwo pułtuskie okresu powojennego stało się przedmiotem badania kilku osób. Tadeusz Kowalski przedstawił trzy obszerne rozprawy:

1. *Kształtowanie się szkolnictwa powiatu pułtuskiego w latach 1944–1946*, („Rocznik Mazowiecki”, t. XIX);
2. *Szkolnictwo podstawowe w Pułtusk w latach 1945–1975* (w: *Pułtusk. Studia i materiały...*, t. III);
3. *Kształcenie nauczycieli niewykwalifikowanych w Pułtusk w latach 1945–1950* (w: *Pułtusk. Studia i materiały...*, t. VII).

Z kolei Zygmunt Kiljan w swym kontrowersyjnym szkicu dokonał próby syntetycznego spojrzenia na dzieje Liceum Pedagogicznego pod hasłem *Daleko od normalności. Kartki z dziejów wychowania w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Pułtusk (1945–1970)* (w: *Pułtusk. Studia i materiały...* t. VI).

Pod auspicjami Pułtuskiego Towarzystwa Społeczno-Kulturalnego Zofia Marianna Wróbel opracowała i opublikowała pokaźnych rozmiarów monografię pt. *Zespół Szkół Zawodowych im. Jana Ruszkowskiego w Pułtusk. 1947–1997*, korzystnie wyróżniającą się na tle tego typu prac.

Z problematyką historii pułtuskiego szkolnictwa bezpośrednio korespondują dzieje harcerstwa, jako że genetyz powstawania i rozwoju drużyn harcerskich należy szukać przede wszystkim wśród młodzieży szkolnej. Kwestiom tym dużo uwagi poświęcił Paweł Rzepiński w dobrze udokumentowanej rozprawie *Z dziejów pułtuskiego harcerstwa w latach 1912–1948* (w: *Pułtusk. Studia i materiały...*, t. V). W kręgu tej tematyki pozostaje skromnych rozmiarów broszurka Tadeusza Kowalskiego pt. *Z kart pułtuskiego harcerstwa*.

Wartościową pozycję z zakresu regionalnej historii edukacji stanowi dwutomowy słownik biograficzny *Wpisani w historię Pułtuska*, opracowany przez Tadeusza Kowalskiego, Józefa Młodyńskiego i Janusza Szczepańskiego, a wydany przez Akademię Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztor. Zamieszczono w nim ponad sto biogramów pułtuskich nauczycieli działających do 2000 roku.

Jubileusze szkół, związane z okrągłymi rocznicami ich funkcjonowania, stanowiły okoliczność sprzyjającą opracowaniu przynajmniej ich syntetycznego zarysu monograficznego. Dzięki temu dysponujemy tak wartościowymi przyczynkarskimi materiałami, jak np. *60 lat pułtuskiej „czwórki” 1948–2008*, pod red. Grażyny Dzierżanowskiej i innych.

Zasygnalizowane dociekania poznawcze, odnoszące się jedynie do wybranego obszaru – szkolnictwa pułtuskiego – ukazują nie tylko pasję i trud badawczy kilku osób silnie związanych z Pułtuskim, ale także możliwość spojrzenia na historię regionu przez pryzmat przemian edukacyjnych w jednym powiatowym mieście, bogatym w tradycje oświatowe i kulturalne. Dalsze pogłębianie wiedzy związanej z tym tematem będzie w pełni możliwe przy wielostronnej kwerendzie źródeł Archiwum Państwowego dla m.st. Warszawy oraz aktywności naukowej Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor i edytorskiej „Rocznika Mazowieckiego”.